

Aydınlık — Mayıs 1993

TÜSTAV
TARİH ARASTIRMA VAKFI

Erzurum Valisi Hamit'in Atatürk'e gönderdiği Mustafa Suphi'yle ilgili telgraf

'Bütün merkezlerde aynı akıbete uğradılar'

Suphi ve arkadaşlarının Türkiye'ye girişlerinden sonra Kâzım Karabekir'in Erzurum Valisi Hamit'e verdiği talimat uyarınca halk kışkırtılmıştı. Yaratılan provokasyonlar sonucu Suphi ve arkadaşları Erzurum'a girmeden yollarına devam ettirilmek zorunda bırakılmışlardı. Bugün yayımlayacağımız belge Hamit'in Mustafa Kemal'e çektiği bir telgraf.

Mustafa Suphi ve arkadaşları 1921 yılı ocak ayında Ankara'ya gitmek için Kars'a gelmişler, burada Kâzım Karabekir, Tevfik Rüşdü Bey, Dr. Rıza Nur ve Ali Fuad Paşa ile görüşmüşlerdi. Kars'ta Mustafa Suphi'nin iki arkadaşı tutuklanmıştı. Bu tutuklamalardan sonra Mustafa Suphi bir tertip olabileceğini düşünmüş, yine de yoluna devam etmekten vazgeçmemiştir.

Suphi ve arkadaşlarının Türkiye'ye girişlerinden

sonra, Kâzım Karabekir'in Erzurum Valisi Hamit'e verdiği talimat uyarınca halk kışkırtılmıştı. Hamit, Mustafa Suphi ve arkadaşları için "Bunlar Hürriyet Partisi üyesi, İngiliz casuslarıdır" fikrini yayarak halkı galeyana getirmişti. Yaratılan provokasyonlar sonucu Suphi ve arkadaşları Erzurum'a girmeden yollarına

devam ettirilmek zorunda bırakılmışlardı.

Bugün yayımlayacağımız belge Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürüldüğü 28/29 ocak gecesinde sabahında çekilmiş. Hamit, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta Mustafa Suphi ve arkadaşlarının "bütün merkezlerde aynı akıbete uğradıklarını" bildiriyor.

ÖZÜR

Dizimizin dünkü bölümünde teknik bir hata sonucu son cümle eksik çıkmıştır. Söz konusu cümle "İlk kez Aydınlık'ta yayınlanan telraf ise 29 Ocak günü çekilmiş "olacaktır. Düzeltir özür dileriz.

Erzurum Valisi Hamit'in Atatürk'e telgrafı

Erzurum
29.1.337

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Hazretlerine
30.1.337

Mustafa Suphi'nin zevcesiyle on yedi arkadaşı beraber gittikleri ve Trabzon'a kadar güzergâhta bulunan bütün "merakiz"de aynı akıbete duçar oldukları maruzdur.

Vali Hamit

Telgrafın bugünkü Türkçe ile anlamı

Erzurum
29.1.1921

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Hazretlerine
30.1.1921

Mustafa Suphi'nin eşiyle on yedi arkadaşı beraber gittikleri ve Trabzon'a kadar güzergâhta bulunan bütün "merkez"lerde aynı akıbete uğradıkları arz olunur.

Vali Hamit

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

2

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

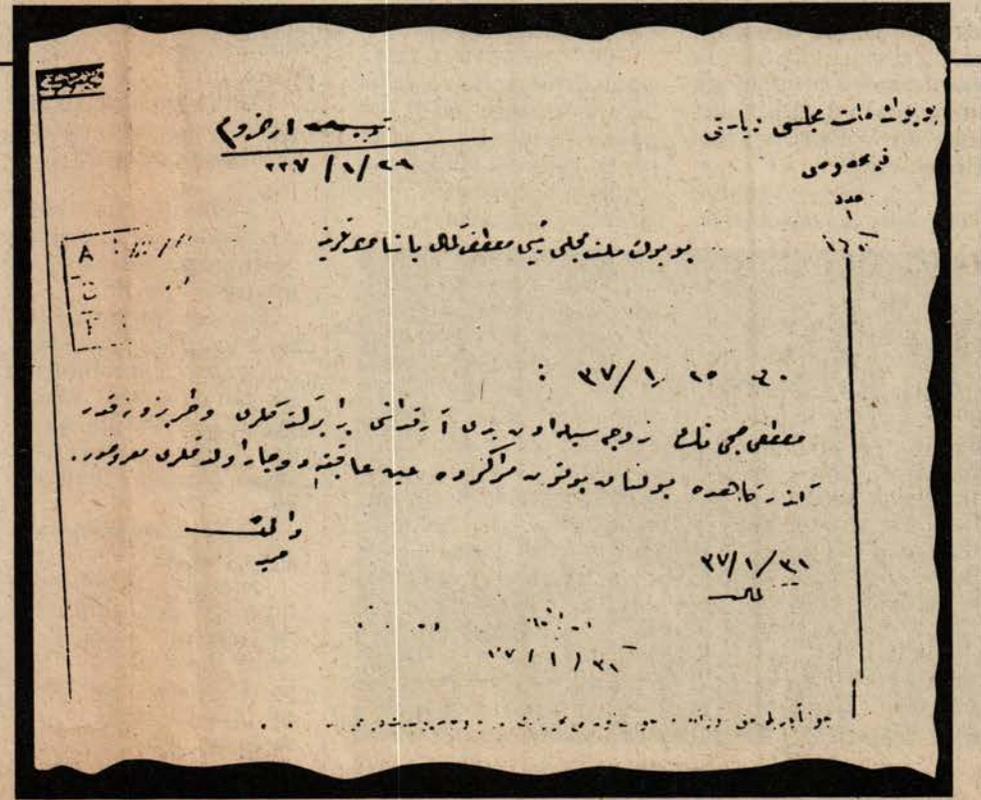

Mustafa Suphi kimdir

Mustafa Suphi. 1883 yılında Trabzon vilayetine bağlı Giresun kasabasında doğdu. İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdi ve Paris'te Siyasi İlimler okuluna gitti. Fransa'da iken Tanin gazetesinde muhabirlik yaptı. İstanbul'a döndükten sonra gazetecilik ve öğretmenlik yaptı. Servet-i Fünun ve Hak gazetelerinde yazılar yazdı. Ekim 1917 Devrimi'nden sonra Moskova'ya gitti ve orada da Yeni Dünya gazetesini çıkardı. Daha sonra

arkadaşlarıyla Türkiye Komünist Partisi'ni (TKP) kuran Suphi 1921 yılı Ocak ayında Türkiye'ye döndü.

Mustafa Suphi ve TKP'nin diğer önderleri 28 Ocak'ta 29'una bağlayan gece Karadeniz'de denize atılarak boğduruldular.

Konya Valisi
Haydar'ın
trende dağıtılan
TKP
bildirileriyle
ilgili telgrafı

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

3

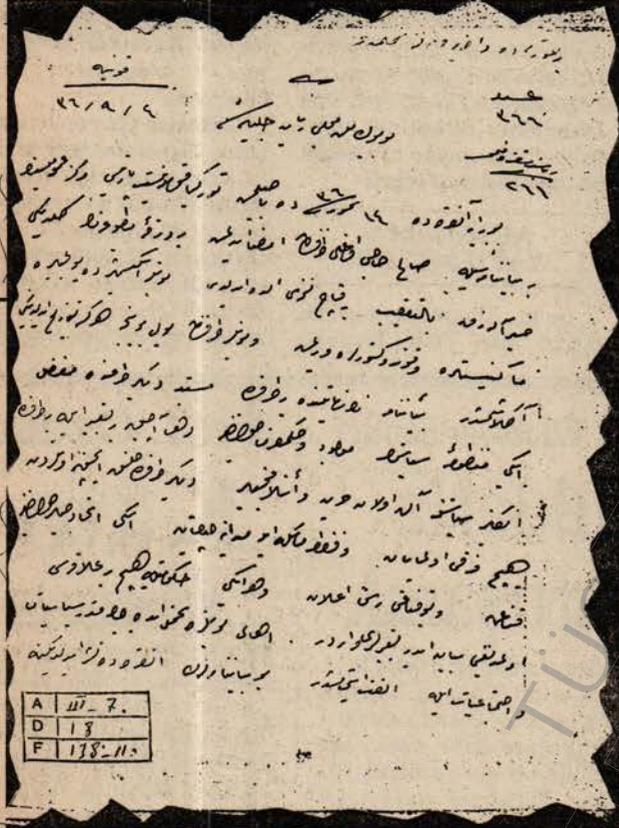
Yayına Hazırlayan: Rizerin DOĞAN

'Ahali bu bildirilere dayanamaz'

Bugün Konya Valisi Haydar'ın, 4 Eylül 1920'de Atatürk'e çektiği bir telgrafı yayımlıyoruz. Haydar bu telgrafında yol boyu dağıtılan TKP bildirilerinden söz ediyor.

Telgraftan anlaşıldığı-

na göre, bildirileri mak-nistler ve kondüktörler dağıtıyor. Konya Valisi bir de ilginç tespit yapıyor: "Ahali bunlara dayanabilecek kadar politika ve sosyoloji konularına alışık ve yatkın değildir."

Konya Valisi'nin Atatürk'e telgrafı

Bir örneği de İçişleri Bakanlığı'na gelmiştir

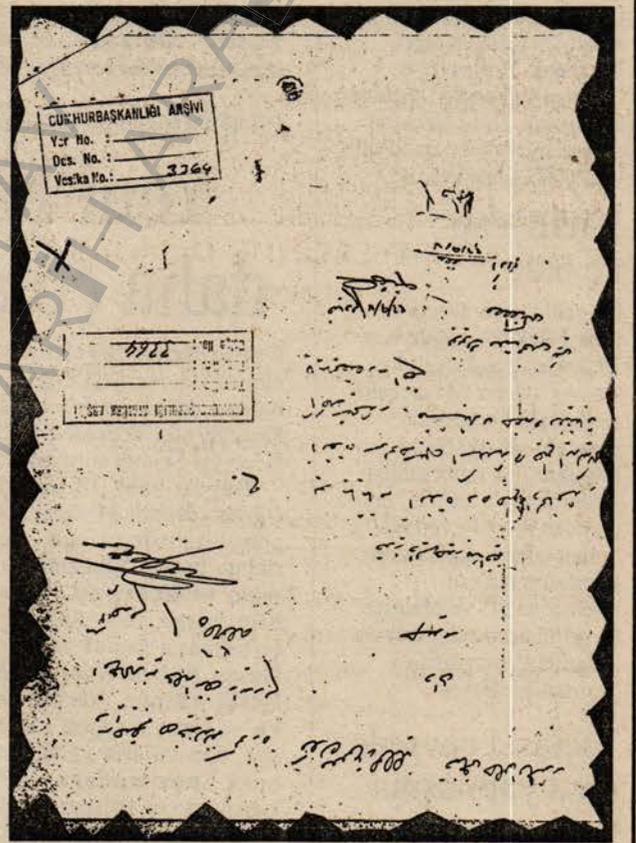
Konya - 4 Eylül 1920

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığı'na

Buraya Ankara'da 14 Temmuz 1920'de basılmış Türkiye Komünist Partisi genel merkezinin bir beyannamesi ile Salih Hacıoğlu tarafından imza edilmiş bir basılı kağıt geldiği haber alınarak izlendi. Ve birkaç nüshası elde edildi. Bunlar Eskişehir'de yolculara makinistlere ve kondüktörlere verilmiş ve bunlar tarafından yol boyunca herkese dağıtıldığı anlaşılmıştır. Beyannamenin sonunda bir yanda müstebit (kıyıcı) öte yandan aldattıcı iki politik grubun var ve egemen olduğundan, daha açık bir deyimle bir yanda İngiliz politikasına alet olan Hüriyet ve İtilafçılar öteki yanda halk için onlardan hiçbir farkı olmayan ve fakat maske ile meydana çıkan eski İttihatçılar olduğuna kanaat ve bu kanaati resmen ilan ve her iki hükümetle hiçbir ilgisi olmadığını bildiren deyimler vardır. Ahali bunlara dayanabilecek kadar politika ve sosyoloji konularına alışık ve yatkın değildir. Bu beyannameler Ankara'da yayımlandığına ve açıkça dağıtıldığına göre merkezin bilgisi olduğu kanısına varılmıştır.

Yüksek emirlerinizi beklerim efendim.

Vali Haydar

Atatürk'ün yanıt telgrafı

Bu belge Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde 3364 "Vesika numarası"yla saklanıyor.

5 Eylül 1920

Bu beyanname Ankara'da basılmamıştır. Ankara başlığıyla Eskişehir'de basıldığı anlaşılmıştır. Buna girişenler hakkında araştırma ve soruşturma yapılmaktadır efendim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

TKP
bildirileriyle
ilgili
haberleşme
sürüyor

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

4

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

'Geciktireni idam ettirecek' telgraf

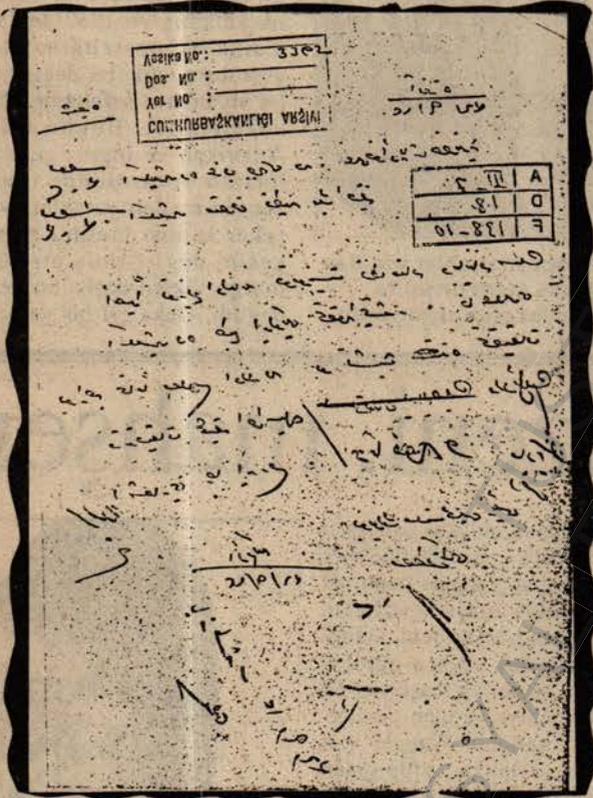
Dün yayımladığımız belgeler Konya Valisi Haydar'ın trende dağıtılan TKP bildirileriyle ilgili telgrafı ve Atatürk'ün buna cevabıydı.

Bildirilerin ele geçirilmesinden sonra da yazışmalar devam eder. Mustafa Ke-

mal Eskişehir'de Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa ve Eskişehir Mutasarrıfı Fatin'e bir telgraf çekerek "failleri bilinen bu girişim konusunda derin bir soruşturma ve inceleme yapılarak belge ve maddi kay-

nakların ivedi olarak" bildirilmesini ister. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat ertesi gün çektiği cevabi telgrafta soruşturmanın çabuklaştırılması için bilinen isimlerin

kişiyeye özel şifre ile kendilerine bildirilmesini ister. Ali Fuat Paşa'nın çektiği telgrafın üstünde "geciktirilmesi idamı gerektirir" ibaresi vardır.

Mustafa Kemal'in telgrafı

Cumhurbaşkanlığı arşiv numarası 3365.

Ankara -12. 9.1920

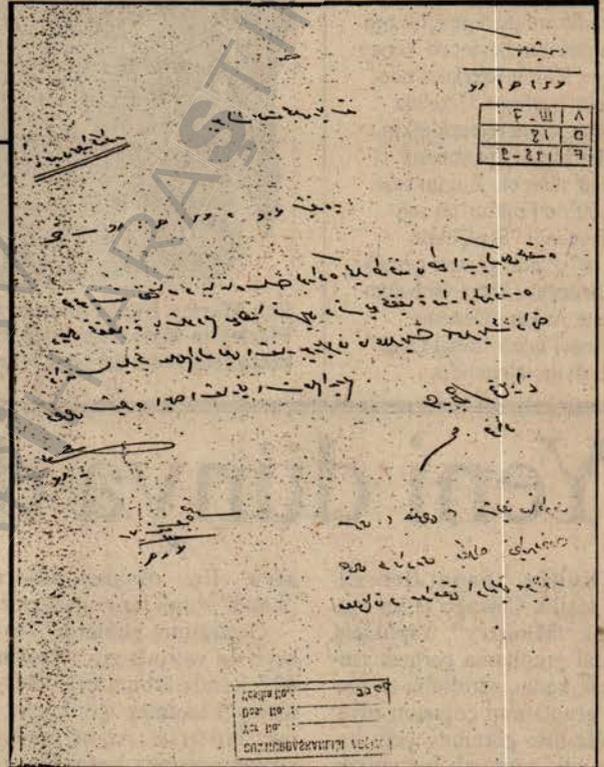
Şifre

No: 302 - Eskişehir'de Batı Cephesi Komutanı Fuat Paşa Hazretlerine

No: 303 - Eskişehir mutasarrıfı Fatin beyefendiye

Son kez dağıtılan komünist nizamname ve beyannamesinin Eskişehir'de bastırıldığı anlaşılmıştır. Failleri bizce malum olan bu girişim konusunda derin bir soruşturma ve inceleme yapılarak belge ve maddi kanıtlarının da ivedi bildirilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat'ın telgrafı

Telgrafın üst köşesine "Geciktirilmesi idamı gerektirir" ibaresi konmuş. Cumhurbaşkanlığı arşiv numarası 3365.

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
Cevap - 12. 9.1920 tarih ve 302 nolu şifreye

Geciktirilmesi idamı gerektirir

Komünist nizamnamesi ve beyannamesinin burada kimler tarafından bastırıldığı konusunda hemen soruşturmaya başladım. Bununla birlikte tahkikatın kolaylaştırılıp çabuklaştırılmasına yardım olmak üzere sizce bilindiği söylenen faillerin isimlerinin kişiyeye özel şifre ile bildirilmesini istirham ederim.

Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat

Sırrı-Hulusi, Şerif Menatof, Cemal ve biraderi beylerle Fatin Beyin bilgi ve onayı olduğu söyleniyor.
(Bu not telgrafın sonuna Ali Fuat Paşa tarafından düşülmüş)

Eskişehir
Mutasarrıfının
TKP
bildirileriyle
ilgili
telgrafı-1

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

5

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

'Komünizmi önlemek güç olacak'

Bugün trende ele geçirilen TKP bildirilerine ilişkin bir başka yazışmayı yayımlıyoruz. Eskişehir Mutasarrıfı Fatin'in Türkiye Komünist Partisi'nin dağıttığı bildirilerin ele geçirilmesinden sonra

Mustafa Kemal'e çektiği telgraf. Fatin çektiği bu uzun telgrafta "komünizmin Türkiye'de yer edebileceğini" ve "sosyal gelenek ve göreneklerimizin" in komünizmi hazmedebileceğini

vurguluyor. Fatin, "Bu akımın önüne geçmek pek güç olacak" da diyor. Tavsiyesi ise şöyle: "Bu akımın iyi kanalda giderek zarar ve kötülük yapmasına, ters etki doğurmasına meydan

bırakmayacak şekilde hükümetin bu akıma iyi bir mecra hazırlaması zorunludur."

Telgraf uzun olduğu için bir bölümünü de yarın yayımlayacağız.

Mutasarrıf Fatin'in Atatürk'e telgrafı (1)

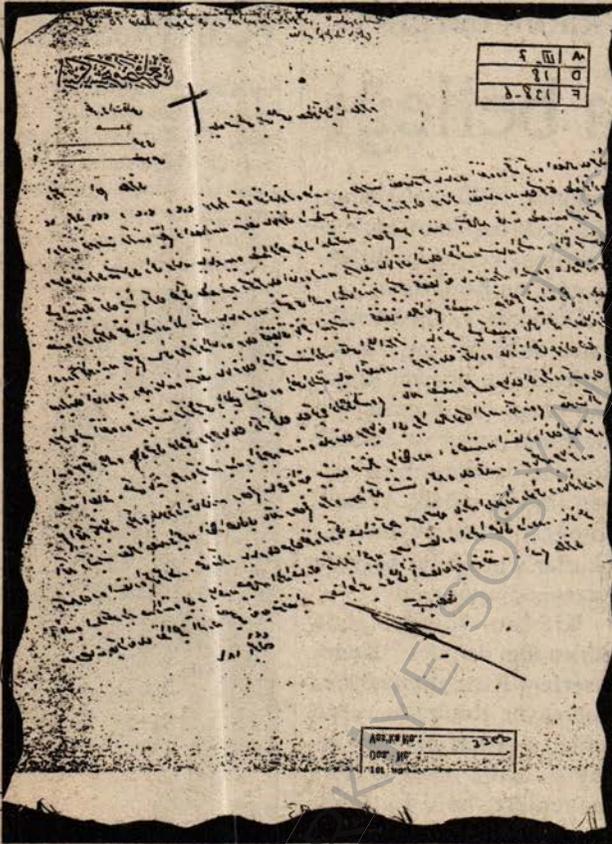
Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Hazretlerine

Devletli efendim hazretleri,

12.9.1920 tarih' ve 302 ve 303 nolu şifre telgraflara cevaptır:

Komünist nizamnamesi ile beyannamesi Ankara'da tahmine göre üyeleri pek az olan komünist merkezinde hazırlanıp ve üyelerinden Şerif Manatof aracılığı ile Eskişehir'e gönderilerek sözü edilen kişi nizamnameden bir nüshasını Vilayet basım evinde ve son fıkraları fesat yaratıcı nitelikte bulunan beyannameyi de Vilayet matbaasında kabul edilmediğinden bir takım hile ve dalavereler kullanarak ticaret matbaasında beşyüz nüsha bastırıldığı gerek kayıtlardan ve gerekse her iki matbaa müdür ve işçilerinin ifadelerinden ve Şerif Manatof efendinin ifadelerinden anlaşılmıştır. Zaten bu sorun üzerinde yüksek emirleriniz alınmadan önce söz konusu beyannamelerden bir nüshası elde edilmesi üzerine polisçe soruşturmalara başlatılmış ise de Uşak olayı üzerine zuhur eden birtakım önemli sorunlar nedeni ile bunun soruşturulması ertelenmiştir. Benim yaptığım araştırma ve soruşturmalar kesindir. Çünkü hem kayıtlara hem de matbaa müdürlerinin ifadelerine ve aynı zamanda Şerif Manatof'un itiraflarına dayalı olup bunun tersi iddia edilemez. Bundan ötürü basım işinden fail ancak Şerif Manatof'tur. Bu olayın tertipçileri ise Ankara'da komünist genel merkezi ve doğal olarak kendisi de dahil olduğunu bildirmektedir. Komünizm Türkiye'de sosyal gelenek ve göreneklerimizin hazmedebileceği bir durumda yer edebileceği ve bu akımın önüne geçmek pek güç olacağını sanmaktayım. Yalnız uygulanmasında ve yayılmasında bu akımın iyi bir kanalda giderek zarar ve kötülük yapmasına ters etki doğurmasına meydan bırakmayacak şekilde hükümetin bu akıma iyi bir mecra hazırlaması zorunludur fikrindeyim.

(Yarın telgrafın kalan bölümü)

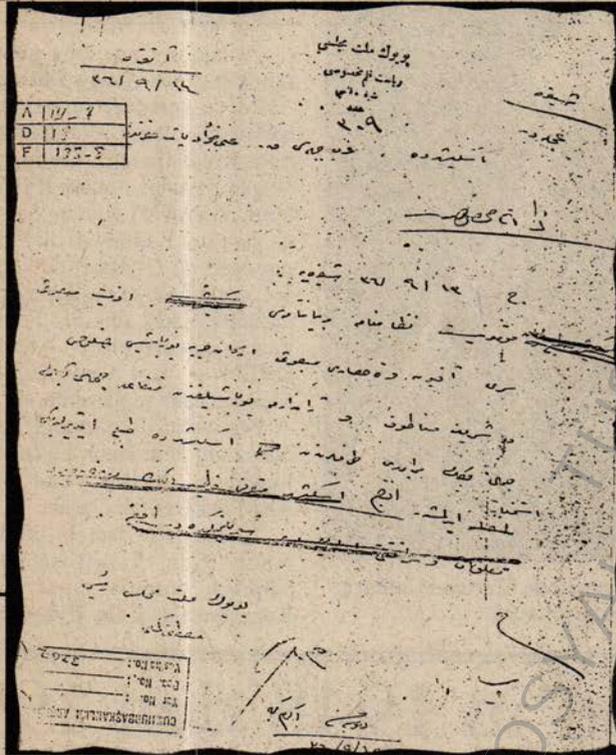
Eskişehir
Mutasarrıfı,
M. Kemal'den
acil önlem
alınmasını
istiyor

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

6

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

'Hükümet sosyalizmle ilgileniyor'

Atatürk, Fuat Paşa'ya çektiği telgrafında, TKP bildirilerinin Sırrı Bey, Yüzbaşı Hulusi, Şerif Menatof ve Cemal Bey ile kardeşi tarafından bastırıldığını bildiriyor.

Dünkü Aydınlık'ta Eskişehir Mutasarrıfı **Fatin**'in ele geçirilen TKP bildirileriyle ilgili telgrafının bir bölümünü yayımlamıştık. Bugün de mutasarrıfın telgrafının kalan bölümünü yayımlıyoruz. **Fatin** telgrafında "yayılmaya başlayan" sosyalizm fikirlerine karşı acil önlemler alınması gerektiğini vurguluyor. **Fatin**, telgrafının dün yayımladığımız bölümünde de bu düşüncelerin uygun bir kanal bulunarak buraya akıtılması gerektiğini belirtiyordu.

Bugün ayrıca Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanı **Fuat Paşa**'ya çektiği telgrafi da yayımlıyoruz. **Atatürk**, bu telgrafında trende ele geçirilen TKP bildirilerinin kim tarafından ve nerede basıldığını bildiriyor. Telgrafa göre, bildiriler, İzmit milletvekili **Sırrı**, Afyonkarahisar milletvekili kurmay yüzbaşı **Hulusi**, **Şerif Menatof** ve jandarma yüzbaşılığında emekli **Cemal beylerle**, **Cemal Beyin** kardeşi taraflarından Eskişehir'de bastırılmış.

Eskişehir Mutasarrıfı'nın telgrafi - 2

(düenden devam)

Eğer fikrimce yayılmaya başlayan bu düşünceye karşı hükümet, ilgilense bir takım kişisel çıkarlar peşinde koşanlar bu düşüncelerden ve zihniyetten faydalanmak isteğiyle sivirmeye ve kendisine mevkiler hazırlamak için halk oyunu yanlış bir takım yollara sevk etmeye teşebbüs etmeleri, pek olasıdır.

Bu yanlış akımlardan, düşmanların da yararlanması olasıdır. Hatta söz konusu beyannamenin son firkalarındaki her ne kadar kötü niyetle yazılmış olduğuna ilişkin belge ve bulgular elde edilmekle beraber aslında iyi bir beyinden çıkmamış olmak bakımından, düşmanlarımız için faydalı olma olasılığı vardır. Bundan ötürü bendenizin maruzatının önemle göz önünde tutularak düzeltilmesi neye bağlı ise ivedilikle yapılması yüksek oy ve kararlarınıza bağlıdır. Efendim hazretleri.

Eskişehir Mutasarrıfı 18.9.1920

Atatürk'ün Fuat Paşaya telgrafi

Eskişehir Batı Cephesi Komutanı Fuat Paşa Hazretlerine cevap. 13.9.1920 tarihli şifreye:

Komünist nizamname ve beyannamesi İzmit milletvekili **Sırrı**, Afyonkarahisar milletvekili kurmay yüzbaşı **Hulusi** ve **Şerif Menatof** ve Jandarma yüzbaşılığında emekli **Cemal beylerle Cemal Beyin** kardeşi taraflarından Eskişehir'de bastırıldığı haber alınmıştır.

Büyük Millet Meclisi Başkanı **Mustafa Kemal**

Eskişehir Mutasarrıfı Fatin'den Atatürk'e telgraf

İlk kez Aydınlik'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

6

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

'Menatof'un idareten cezalandırılması'

Eskişehir Mutasarrıfı Fatin, Şerif Menatof 'la ilgili soruşturmayı bitirdiğini Mustafa Kemal'e bir telgrafla bildirir. Fatin, Mustafa Kemal'den vatana ihanet suçundan yargılanması gereken Menatof'un idareten cezalandırılmasını ister. Mustafa Kemal'in ise buna "korumalı olarak Ankara'ya

gönderilmesi" şeklinde cevap verir.

Şerif Menatof'un TKP nizamname ve beyannamelerini dağıtmak suçundan yakalandığını daha önce yayımladığımız belgelerden anlıyoruz. Yine daha önceki bellgelerden Menatof'la ilgili soruşturmayı Fatin'in yaptığını öğreniyoruz.

Türkiye Kominist Partisi'ni ni beyanname ve nizamnamelelerini dağıtmak suçundan tevkif edilen Şerif Menatof hakkındaki soruşturmayı bitiren Eskişehir Mutasarrıfı Fatin, durumu Mustafa Kemal'e bildirmek amacıyla bir telgraf çeker. Fatin telgrafında, Menatof'un Büyük Millet Meclisi Hükü-

meti'ni suçladığından, vatana ihanet kanuna göre mahkemede cezalandırılacağını belirterek, bundan vazgeçilmesini uygun görülecek bir biçimde idareten cezalandırılmasını ister. Mustafa Kemal ise çektiği cevabi telgrafta Menatof'un evrakı ile birlikte korumalı olarak Ankara'ya gönderilmesini ister.

Eskişehir Mutasarrıfı Fatin'in telgrafı

Eskişehir
28.9.1920

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanı Mustafa Kemal Hazretlerine

Kominist nizamnamesi ile beyannamesi basıp dağıtan Şerif Menatof efendi hakkındaki soruşturma bitmiştir.

Bu konuda Büyük Millet Melisi Hükümeti eleştirilip suçlanmış olduğundan vatana ihanet kanununa göre mahkemede cezalandırılması doğal olmakla bu şahsa ilişkin evrakın bidayet Ceza Mahkemesi'ne verilmesi zorunludur. Bununla beraber mahkemeye tesliminden vaz geçilerek sizce uygun biçimde idareten cezalandırılması mümkündür.

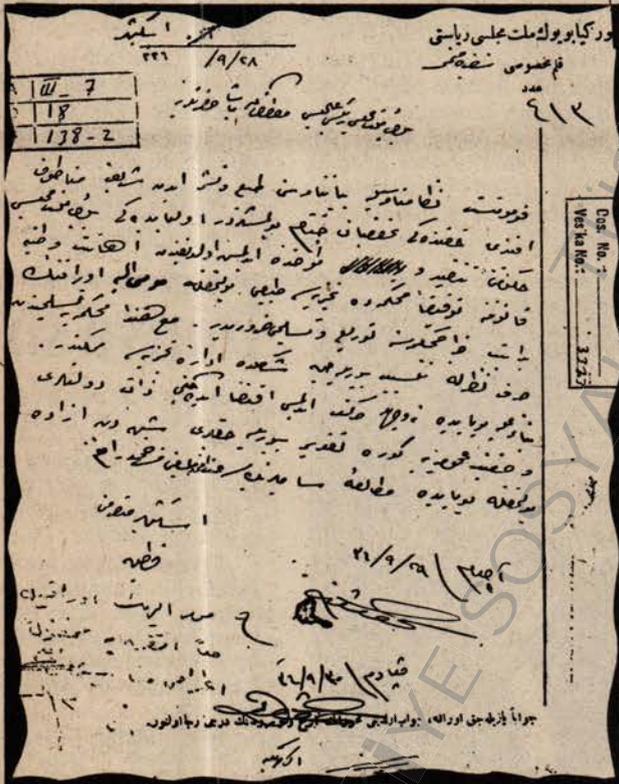
Bu nedenle bu konuda ne yolda hareket edilmesi gerektiğinin yüksek şahsınızca, genel duruma göre değerlendirileceği kuşkusuz bulunmakla bu konuda yüksek düşüncelerinizin ivedi emir ve tebliğ buyurulmasını arz ederiz.

Eskişehir Mutasarrıfı Fatin

Mustafa Kemal'in cevabı

Söz konusu şahsın evrakı ile birlikte Ankara'ya korumalı olarak gönderilmesi uygundur efendim.

Mustafa Kemal

Eskişehir Mutasarrıfı Fatin'in telgrafı. Mustafa Kemal'in cevabı telgrafı da bu telgrafın altına yazılmış altına yazılmış. Vesika numarası, 3373s

Erzurum
Milletvekili
Mustafa Durak
Bey'in, resmi
komünist
partisine
gösterdiği tepki:

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

7

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

'Üzgünüm ve hayret ediyorum'

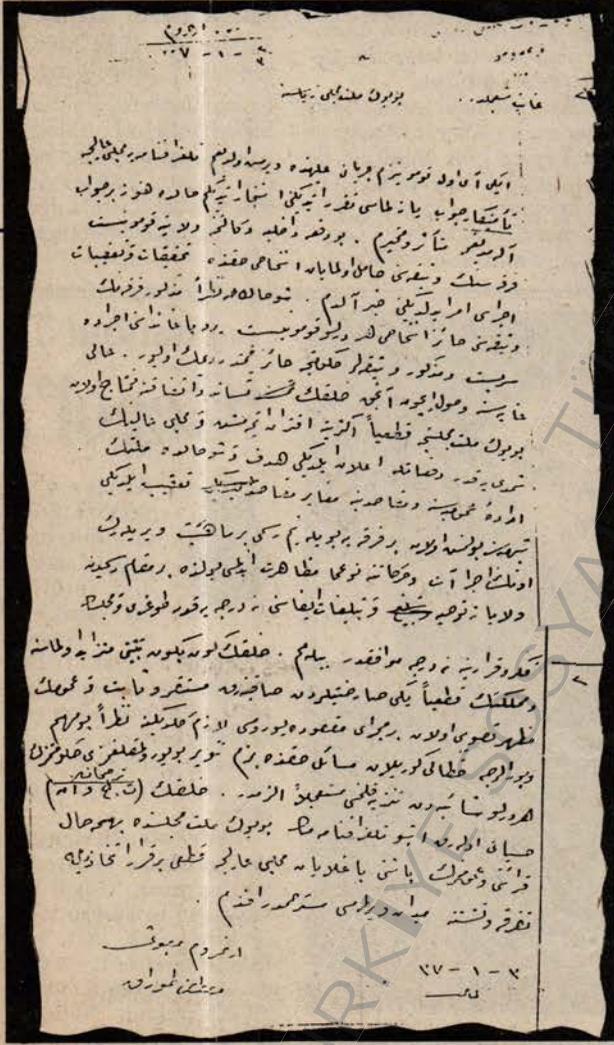
Mustafa Kemal'in gözetiminde 18 Ekim 1920 tarihinde Ankara'da Türkiye Komünist

Fırkası adıyla bir parti kurulmuştu. Bu partinin ileri gelenleri arasında Tevfik

Rüşü (Aras), Mahmut Esat (Bozkurt), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Kılıç Ali, Hakkı Behiç (Bayıs), Refik (Koralan), Eyüb Sabri (Akgül) ve Süreyya (Yiğit) gibi Meclis üyeleri de bulunuyordu. Kurulan bu resmi komünist parti üyelerine birer resmi kimlik de verilmişti. Bununla parti üyelerinin gittikleri yerlerde

bir zorlukla karşılaşmamaları amaçlanıyordu.

Bugün yayımlayacağımız telgraf, Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey tarafından Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na çekilmiş. Mustafa Durak Bey resmi Komünist Parti kimliği ile ilgili olarak duyduğu kuşkuları dile getiriyor.

Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey'in telgrafı

Erzurum 2.1.1921

Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na

İki ay evvel komünizm cereyanı aleyhinde vermiş olduğum telgrafa Yüksek Meclisinizce tatminkâr cevap yazılması kararlaştırıldığını duyduğum halde henüz bir cevap alamadığıma üzgünüm ve hayret ediyorum. Bu defa da İç İşleri Bakanlığı'nca Vilayete Komünist Partisi'nin vesikasını taşımayan kişiler hakkında tahkikat ve takibat yapılması için emir verildiğini haber aldım. Buna göre sözü geçen partinin vesikasına sahip kişiler her türlü komünist propagandasını yapmakta serbesttir. Demek oluyor ki hükümet bu vesikalara değer veriyor. Milletin birlik ve beraberliğine her zamandan çok muhtaç olduğumuz şu dönemde Yüksek Meclis'in defalarca ilan ettiği hedefe uymayan ve milli iradenin maksadına aykırı hareketler peşinde olan bir partiye böyle yarı resmi bir mahiyet verilerek onun icraat ve hareketına bir nevi yardımında bulunmak ne dereceye kadar doğrudur? Bu Meclis'in fikir ve kararına ne derece uygundur?

Halkın gün be gün hareketlerin çoğalmış olmasına ve memleketin yeni sarsıntılardan sakınarak kararlı, sabit ve umumun arzusuna uygun bir yolda yürümesi gerektiğine göre, buralarca hatalı görülen meseleler hakkında bizim aydınlatılmamız ve hükümetimizin her türlü şaibeden arındırılması elzemdir.

Halkın hislerine tercüman olarak iş bu telgrafımın Büyük Millet Meclisi'nce mutlaka okunması ve umumumuzun başını bağlayan Yüksek Meclis'ce kati bir karar alınarak parçalanmaya ve karışıklıklara meydan verilmemesi istihham olunur.

Erzurum Mebusu Mustafa Durak

Atatürk, Erzurum Mebusu Durak Bey'e çektiği telgrafında kuşkuları gidermeye çalışıyor

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

8

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

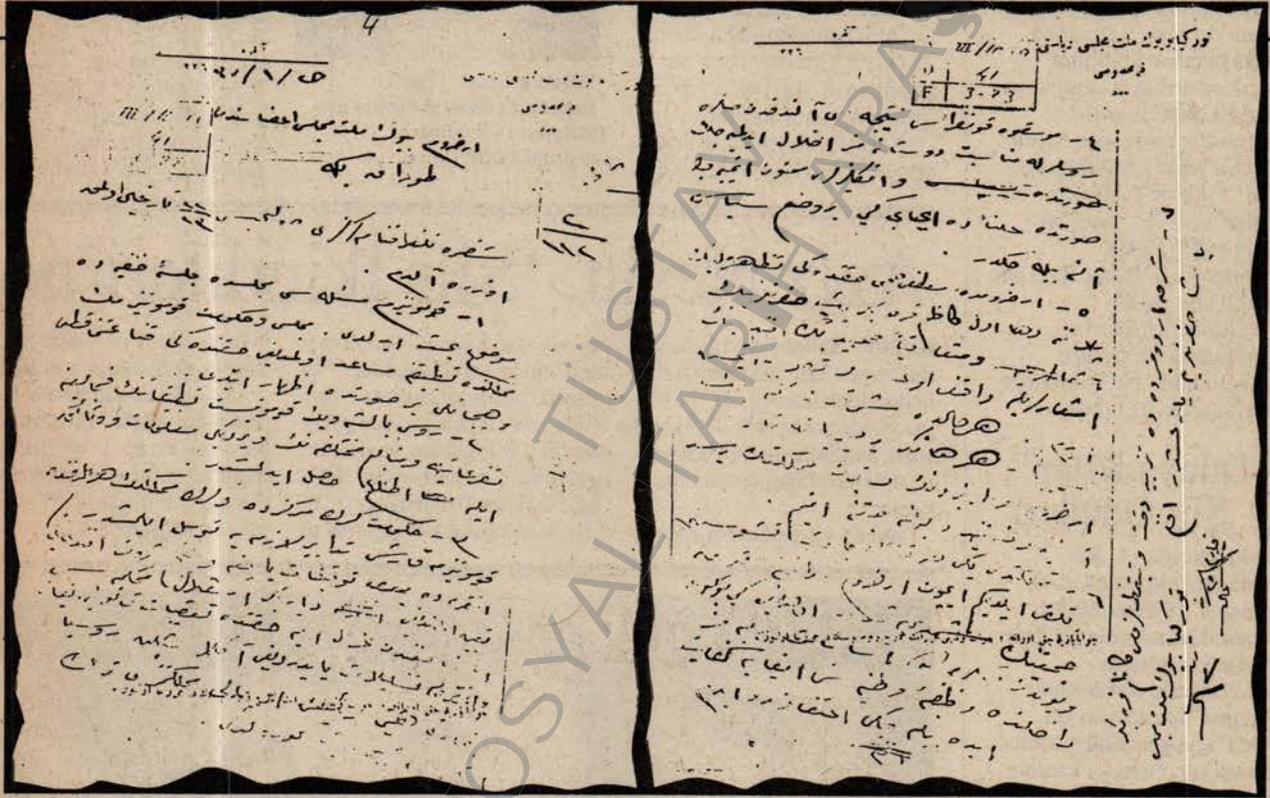
'Ruslarla ilişkimiz bozulmayacak, İngilizleri de memnun etmeyeceğiz'

Türkiye'de gelişen komünist hareketin kontrol altına alınması amacıyla Mustafa Kemal'in gözetiminde Resmi Komünist Partisi kurulmuştu. Kurulan bu resmi partinin üye-

lerinin yaptıkları resmi veya özel gezilerde bir engelle karşılaşmamaları için elilerine bir de resmi belge verilmişti. Resmi Komünist Partisi üyelerine verilen bu resmi belge, tepkile-

re ve yanlış anlamalara yol açmıştı. Bunun üzerine Erzurum Mebusu Mustafa Durak Bey, Mustafa Kemal'e bir telgraf çekerek durumun açıklanmasını istemişti. Mustafa Durak

Bey'in telgrafını dün yayımlamıştık. Bugün yayımlayacağımız telgraf ise Mustafa Kemal'in Durak Bey'e yanıtı. Mustafa Kemal bu telgrafla kuşkularını gidermeyi amaçlıyor.

Mustafa Kemal'in Durak Bey'e telgrafı

Ankara 25.1.1921

Erzurum Azasından Durak Beye

Şifre telgraflarınızı aldım.

1-Komünizm meselesi mecliste gizli celsede konuşuldu. Meclis ve Hükümet komünizmin ülkede uygulanmayacağı hakkındaki kanısını, kesin ve heyecanlı bir şekilde açıkladı.

2-Rus Bolşevik Komünist uygulamasını, acıklı ve ağır detaylarıyla ve türlü kaynakların verdiği bilgi ve belgeye dayanarak görüştü.

3-Hükümet gerek merkezde ve gerekse memleketin her tarafında komünizme karşı gerekli önlemlere girişmiştir. Ankara'da tutuklamalar ve Şeyh Servet Efendi, tayin edildiği Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyeliğinden alınarak hakkında kanuni takibat yapılmıştır.

4-Moskova Konferansı sonucu alındıktan sonra Ruslarla ilişki ve dostluğumuz bozulmayacak ve İngilizleri memnun etmeyecek şekilde açıkça bir siyasi karar alınabilecektir.

5-Erzurum'da Mustafa Suphi hakkındaki ulusal tepki planına daha önceki Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin temaslari ve sonra Vali Hamit Bey'in yazılılarıyla öğrenmiş ve uygun bulmuşum. Herhalde Doğudan gelecek yıkıcı herhangi bir akıma karşı Erzurum ve Trabzon'un ve bütün ülkenin bir demir duvar durumunda bulunacağına inanıyorum.

6-Ülkede yeni her kuruluşu, karışıklığa sebep olabilir saydığım için, Erzurum Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin şimdiki kadar olduğu gibi, bugün ve bundan sonra da milli esaslarımız içinde yurt görevini yapmaya yeteceği inancındayım.

7-Doğu Ordumuzda da dikkati artırmak ve uyanıklık lüzumu Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine yazılmıştır efendim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı

İlk kez Aydınlık'ta

Cumhurbaşkanlığı arşivinden

9

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

Atatürk'ün
Diyarbakır
Elcezire
Cephe
Komutanına
telgrafı

'Komünizme karşı gerekli tedbir alınmıştır'

Mustafa Kemal'in Erzurum Milletvekili Durak Bey'e çektiği telgrafı dün yayımlamıştık. Komünizme karşı yanlış anlamaları gidermek, ve bu konuda Meclis'in tutumunu anlatmak için aynı tarihte bir telgraf da Diyarbakır Elcezire Komutanı'na çeker. Bu telgrafında Mustafa Kemal "Hükümet gerek merkezde ve gerek memleketin her tarafında komünizme karşı gerekli tedbirleri almıştır" der. Ayrıca Mustafa Kemal Meclis'te gizli celsede konunun görüşüldüğünü ve komünizmin Türkiye'de uygulanamayacağı konusunda kesin ve heyecanlı tartışmalar yapıldığını da belirtir.

Mustafa Kemal'in telgrafı

Cumhurbaşkanlığı arşiv numarası 9188

Ankara 25.1.1921

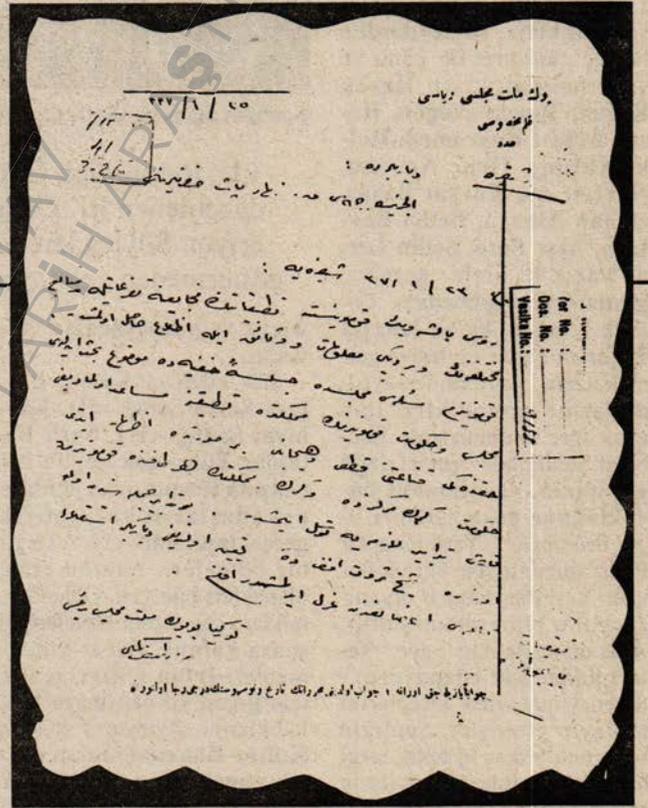
Diyarbakır'da
Elcezire Cephesi Komutanı Hazretlerine

c.23.1.1921 şifreye: Rus Bolşevik Komünist tatbikatının neticesinde etraflıca ve çeşitli kaynakların verdiği bilgi ve belge ile duyulmuştur.

Komünizm meselesi Meclis'te gizli celsede konuşuldu. Meclis ve Hükümet memlekette tatbikine müsait olmadığı hakkındaki kanaatini kesin ve heyecanlı bir şekilde ortaya koydu.

Hükümet gerek merkezde ve gerek memleketin her tarafında komünizme karşı gerekli tedbirleri almıştır. Bu tedbirler türünden olmak üzere Şeyh Servet Efendi de hakkındaki kanuni takibat yapılmak üzere tayin olduğu Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi üyeliğinden azl edilmiştir efendim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

Erzurum
Valisi
Hamit'in
Atatürk'e
telgrafı

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

10

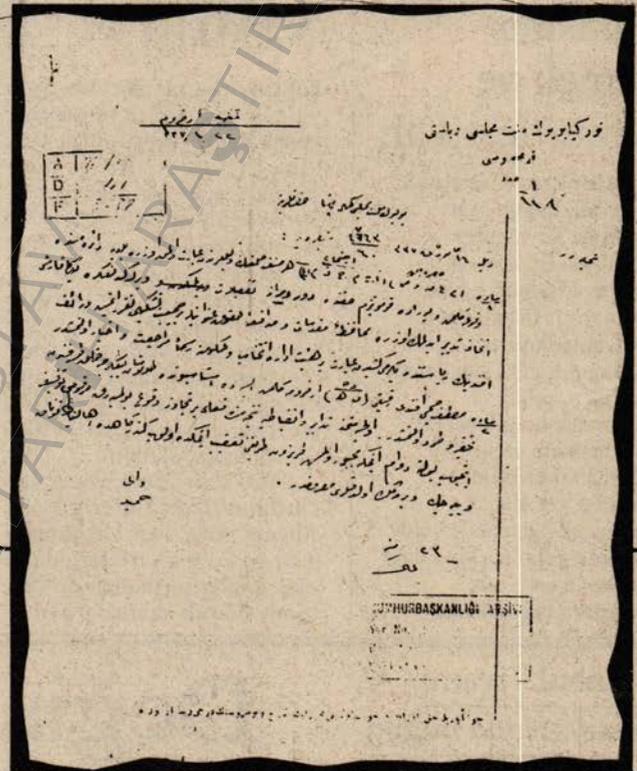
Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

'Muhafaza-i Mukadesat Cemiyeti kuruldu'

Daha önce kumünizme karşı mücadele etmek amacıyla Muhafaza-i Mukadesat adlı bir örgütün kurulduğu belirtilmişti. Bu cemiyet Türkiye'de gelişmeye yüz tutmuş sosyalist hareketin önlenmesi için çeşitli tedbirler almak hedefini koymuştu önüne. Yine Mustafa Suphi'lerin Rusya'dan gelip Ankara gitmek için geçtikleri güzergahlarda bu cemiyetin provakasyonlarına maruz kaldığını da belirtmiştik. Bu cemiyet Mustafa Suphi'lere karşı halkı galeyana getirmişti. Mustafa Suphi ve arkadaşları gittikleri merkezlerde bu cemiyetin yaydığı söylentiler yüzünden ko-

naklamak için yer ve yiyecek bulmakta zorluk çekmişlerdi. Mustafa Suphi ve arkadaşlarına karşı yaratılan provakasyonların başını Kazım Karabekir ve Erzurum Valisi Hamit çekmişlerdi.

Bu gün yayınlayacağımız belge Vali Hamit tarafından Mustafa Kemal'e çekilmiş telgrafın metni. Vali Hamit, telgrafında, Belediye'de bir toplantı yapıldığını ve bu toplantıda Muhafaza-i Mukadesat ve Müdafa-i Hukuk isimli bir cemiyet kurulduğunu, yirmi kişiden oluşan kurulun hükümete resmen başvurduğunu Mustafa Kemal'e bildirir.

Erzurum Valisi Hamit'in telgrafı

Erzurum 22.1.1921

Büyük Millet Meclisi Kemal Paşa Hazretlerine

16.1.1921. 1663/40 şifreye

1-Her sınıf halkın temsilcilerinden ibaret olmak üzere Belediye idaresinde oluşan ve burada komünizm hakkında açıklamalar yapıldıktan sonra buna karşı tedbir almak üzere Muhafaza-i Mukadesat ve Müdafa-i Hukuk isimli bir cemiyet teşkilı kararlaştırılmış ve Raif Efendi'nin başkanlığında yirmi kişiden oluşan bir heyet seçilerek hükümete resmen başvurulmuştur.

2-Mustafa Suphi Efendi ve arkadaşları Erzurum'a gelmiş ise de istasyonda dolaşan binlerce halk tarafından hakarete uğramış ve kovulmuşlardır. Daha önce alınan inzibati tedbirler neticesinde fiili bir saldırı meydana gelmemiş, kendisi durmadan yoluna devam etmeye mecbur edilmiştir. Trabzon yolunu takib etmekte iken yolboyunca halkın konak ve yememekleri arz olunur.

Vali Hamit

İlk kez Aydınlık'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

12

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

Atatürk'ten
Vali
Hamit'e
telgraf

'Sözü geçen parti bizce itibarlı değildir'

Mustafa Kemal'in Erzurum Valisi Hamit Bey'e
telgrafı

Ankara
31.1.1921

Erzurum Valisi Hamid Beyefendiye

c.29.1.1923 tele:

Muhafaza-i Mukaddesat ve Müdafa-i Hukuk
Cemiyeti Merkez Kurul Başkanlığına:

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası fertlerinden
bazılarının vatana ihanet suçundan dolayı haklarında
takibat ve tahkikat yapılmaktadır. Sözü geçen parti
hükümetçe itibarlı güvenilir değildir efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Bugün de Halk İştirakiyyun
Fırkası ile ilgili belgeler yayımlamaya devam ediyoruz.
Türkiye Komünist Partisi'nin
legalleşme faaliyetleri sonu-
cunda, 7 Aralık 1920 tarihinde,
Türkiye Halk İştirakiyyun Fır-
kası kurulmuştu. Kongreye
kadar geçici başkanlığını yü-
rüten, Tokat Mebusu Nazım
Bey daha sonra 15 yıl hüküm
giymişti. 3 buçuk ay yatan Na-
zım daha sonra özel bir aflu
çıkış ve yeniden partiyi can-
landırma faaliyeti yürütmüştü.

Yine daha önce yayınladığı-
mız belgelerden anlaşıldığına
göre bu dönemde gelişen ko-
münist harekete karşı mücade-
le etmek için Muhafaza-i Mu-
kaddesat ve Müdafa-i Hukuk

Cemiyeti kurulmuştu. Yine bu
dönemde Mustafa Kemal gö-
zetiminde bir resmi Komünist
Partisi kurulmuştu. Bu Parti
ile gelişen hareket kontrol
edilmeye çalışılmıştı. Kurulan
bu resmi parti hükümetin de
komünist olduğu gibi yanlış
anlamalara neden olmuştu. Bu
yöndeki kuşkuları yansıtan
belgeleri de daha önce yayımla-
mıştık.

Bugün yayımlayacağımız
belge yine Mustafa Kemal ta-
rafından Erzurum Valisi Ha-
mit Bey'e çekilmiş telgraf.
Mustafa Kemal telgrafında
Türkiye Halk İştirakiyyun Fır-
kası üyeleri hakkında vatana
ihanet suçundan takibat ve
tahkikat yapıldığını bildiriyor.

Halk İştirakiyyun Fırkası üyelerinin yakalanması ile ilgili yazışmalar

'Büyük bir kısmı olaysız tutuklandı'

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası 7 Aralık 1920 tarihinde resmen kuruldu. Partinin genel başkanlığını, kongresi yapılmaya kadar Tokat Mebusu Nazım Bey yaptı.

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası üyeleri ve yöneticileri arasında Tokat Mebusu Nazım, Bursa Mebusu Şeyh Servet, Afyonkarahisar Mebusu Meh-

met Şükrü, Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu ve Ziyetullah Nuşirevan bulunmaktaydı.

Nazım Bey Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 12 Nisan 1921'de tutuklanarak arkadaşları Salih Hacıoğlu ve Ziyetullah Nuşirevan ile birlikte 15'er yıl hapse mahkûm oldular. Nazım Bey Kayseri cezaevinde dört buçuk ay

yattuktan sonra 29 Eylül 1921'de çıkarılan özel bir af ile serbest bırakılır. Nazım Bey serbest kaldıktan sonra 1922 ilkbaharında Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nı yeniden canlandırır.

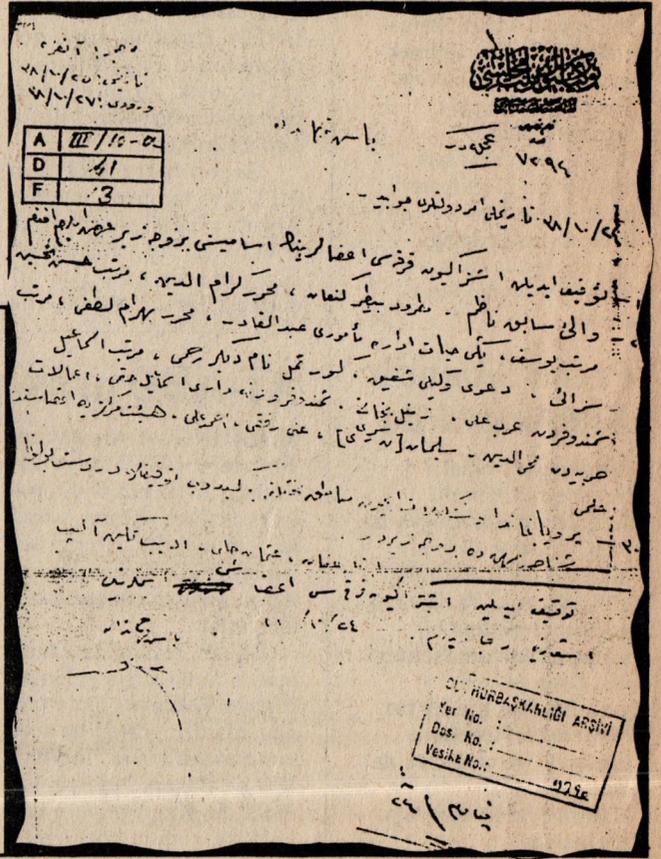
Bugün sunacağımız belgeler 1922 tarihli. İlk belge Ankara Kumandanı Ahmed Fuad'ın Mustafa Kemal'e telgrafı. Fuad, çektiği telgrafta Halk İ-

İlk kez Aydınlik'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

12

Yayına Hazırlayan: Rozerin DOĞAN

tirakiyyun Fırkası üyelerinin büyük bir kısmının yakalandığını bildirir. Aynı gün Mustafa Kemal, Ankara Kumandanlığı'na bir telgraf çekerek tutuklanan söz konusu parti üyelerinin isimlerinin bildirilmesini ister. Ankara Kumandanı Fuad, Mustafa Kemal'e bir telgrafla tutuklananların isimlerini bildirir.

Ankara
21.10.1922

Başkumandanlığa

Halk İştirakiyyun Fırkası üyelerinin büyük bir kısmı tamamen olaysız tutuklandı. Elde edilen belgeler tetkik edilmektedir. Ellerinizden öperim.

Ankara Kumandanı Ahmed Fuad

Ankara Kumandanlığına

21.10.1922
Şifre

Tutuklanan İştirakiyyun Fırkası üyesi isimlerinin bildirilmesini rica ederim.
Başkumandan

Başkumandan

24.10.1922 tarihli emrû devletleri cevabıdır.

1-Tutuklanan İştirakiyyun Fırkası üyelerinin isimlerini aşağıda arz ederim efendim.

2-Sabık Vali Nazım, Baytar Kenan, Yazar Keramet'in, Gazeteci Hasan Tahsin, Gazeteci Yüsun, Yeni Hayat idare memuru Abdülkadir, Yazar Behram Lütüfî, Gazeteci Sezai, Davavekili Şefik, Kör Temel namı- diğer Rahmi, Gazeteci İsmail, Şumendifer Arab Ali, Zeynel Necatî, Şumendifer veznedarı İsmail Hakkı, İmalat-ı Harbiyeden Mühittin, Süleyman (Sırrı), Ali Rifkî, Ahmet Ali, Merkez kurulu üyesi Hilmi.

3-Propaganda ve teşkilat için muhtelif bölgelere gidip tutuklanan şahıslar aşağıdadır:

Nizamettin, Salih, Hacıoğlu Gaffar, Osman Çelebi, Edip Tekin Alp.

Ankara Kumandanı Fuat

Mustafa Suphi'nin devlet kayıtlarına geçen makalesi

'Bolşevik kaşığı ile burjuvazi çorbası yenmez'

Trabzon 3. Fırka Kumandanlığı tarafından kaleme alınmış aşağıdaki rapor. Genelkurmay Başkanlığı'na, Şark Cephesi Kumandanlığı'na ve 15. K. Kumandanlığı'na gönderilmiş. Rapor esas olarak Mustafa Suphi'nin "Mirza Küçük Han" başlıklı makalesine dayanıyor. Yeni Dünya gazetesi Azerbaycan'da yayımlanıyordu.

Trabzon 14.9.1920
Suret

1- 12.9.1920 tarihli Azerbaycan'da yayımlanan Yeni Dünya gazetesinde Mirza Küçükhan başlıklı ve Mustafa Suphi imzasıyla yazılan baş makede:

Eski beri kendisine sosyalist lakabını veren ve Rıza Hanlar'la ilişkisini sürdüren ve bu ilişki dolaşısıyla da İran'da Şuralar Cemiyeti'ni kuran Mirza Han, bizlere birçok ümitler verdikten sonra birden bire karargâhını terk etmek suretiyle ufukumuzdan kaybol gitmiştir. Bu hareketiyle ezilen Doğu âleminin kaderini kan içici istilacılar eline teslim etmiş oluyor. (Mirza Han) başka tarafa çekemez. Çünkü İran işçi ve köylüleri kaderlerine müdahale etme yetkisini bizzat (Küçük Han)'dan almış ve bundan ne Rusya ve ne de Azerbaycan'ın etkisi olmamıştır. Bolşevik kaşığı ile burjuvazi çorbası yenmeyeceği son

olaylarla kendiliğinden sabit olmuştur. İnkılapçı Halk Mübadele Teşkilatlarını takviye için daha önce gösterilen yoldan ayrılmakla (Küçükhan'ı) tek başına bırakmışlardır. Bu olaylardan bize ve başkalarına çıkacak bir ders vardır. Bütün şöhretini ve kuvvetini devletli sınıflardan alan herhangi bir devrimci şahıs veya parti, ezilen fakir ve işçi, köylülerin hükümet ve hâkimiyetine ön ayak olamaz. (Komünist Partisi gibi işçi ve köylü teşkilatlarının ise bu devletliler parti ve hükümetlerinden ebedi hüriyet adına büyük ümitlere kapılmaları beceriksizlikten, hamlikten başka bir şey değildir.)

2- İran devrimini açıklayan bir paragrafta 30.8.1920'de "...." çarpıtılmaksızın işgal edilerek (Mirza Küçük Han) alaylarını takibe başlatmış ve yapılan hareket dolayısıyla "...." güneyinde kuşatılan bir müfreze bizim tarafa geçmiştir. Ve ikinci bir müfreze bize karşı direndiğinden savaşılmış ve düşman "...." istik-

kametine kaçmış ve (Mirza Küçük Han) dağlara çıkmıştır. İran Komünist Teşkilat Projesi (Çiçerin)'e çektiği bir telgraf da aşağıda yazılmaktadır. "Geylan" eyaleti (burjuvazisi)'nin ve meslektaşlarının menfaatlerini savunan ve İran'ın başka yerlerinde bir nüfuz sahibi olmayan (Küçükhan) için İran'ı işgal edip hükümete geçmek ümidi olmazdı. Geylan'daki hâkimiyete bolşeviklerin izniyle ulaşmak ve orada kendi hâkimiyetini kuvvetlendirmek istiyordu. Bu işte artık bolşeviklerle iş göremeyeceğini anlayan Küçük Han el altından İngiliz ve Tahrân Hükümetiyle bir anlaşma yolu bulmuş ve Hükümete de makamlar vermeye ve Geylan Eyaleti Hükümetini kendisine bırakmaya hazır olduğunu söylemiştir. Sonuçta (Küçük Han) fikren ve fiilen bolşevikliğe karşı muhalefete başlayarak camilerde mollarla vasıtasıyla bolşevikliğe lanetler yağdırmıştır. Buna rağmen kendisiyle konuşmak için gönderdiğimiz haberlere cevap alamadığımızdan inkılap işini ve çephe durumunu düzeltmek için bir kolordu ve bir tümen İran Merkezi Komitesi ile birlikte yeni inkılap hükümetini oluşturmaya başladık.

İran Şura Hükümetini düzen ve asayişle kurdük. İnkılap komitesinde İran komünisti dört solcu üyesi bulunuyor. Hükümetin programı

aşağıdadır.
a-Rusya Kızıl Ordusu gibi İran Kızıl Ordusu oluşturup Tahrân'a doğru yürümek.
b-Hükümdarlığı yok etmek.
c-Şehirlerde ve köylerdeki yoksulların hayatını garantiye almak.
ç-Rusya ve Azerbaycan'la yoldaşlık esaslarına dayanan ticari ilişkileri düzeltmek.

3-Kurulmasına karar verilen Türkiye Kızıl Ordusu'na 1. Nişancı Fırka kumandanı (Memet Emin) yoldaşı ile gazete muhabiri arasından geçen konuşmada bu partinin Türkiye'yi reçber köylü ve askerlerden teşkil edeceğini ve Kızıl Ordu'da çeşitli yerlerde çalışan Türk asker ve senayinin bu fırka tümeninde istihdam edileceği ve gayelerinin eksiklikleri tamamlar tamamlamaz Türkiye'ye gidip savaşla-memleketi Avrupa Emperyalizmi'nden kurtarmak olduğu anlaşılırmaktadır.

Bakü'de oluşturulan (Abid Alimov) yoldaşın kumandasında bulunan Türkiye İştirakiyyun Kıtası'nda sözü geçen Fırka'nın bir alayını teşkil edecekmiş.

4-14.9.1921 gün ve 1691 no ile Genelkurmay Başkanlığı'na, Şark Cephesi Kumandanlığı'na ve 15 K. Kumandanlığı'na arz edilmiştir.

Fırka 3 Kumandanı

İlk kez Aydınlik'ta Cumhurbaşkanlığı arşivinden

15

Yayına Hazırlayan: ROZERİN DOĞAN

Rapor metni, vesika numarası okunamıyor.